

VÄRDEFULLA INDUSTRIMILJÖER I STOCKHOLM

Stockholms fastighetskontor, stadsbyggnadskontor
och stadsmuseum

VÄRDEFULLA INDUSTRIMILJÖER I STOCKHOLM

Stockholms fastighetskontor, stadsbyggnadskontor
och stadsmuseum

Redigering	Anna von Ajkay, Ingvar Lundkvist, Elisabet Wannberg, Stockholms stadsmuseum
Layout	Ingvar Lundkvist.
Omslagsbilder	Luma 1 i Södra Hammarbyhamnen. S82-0497-6 (restituerad). Västergötland 6, Almgrens sidenväveri på Södermalm. S83-0065-1 (exteriör), S82-0318-3 (interiör). Foto: Ingvar Lundkvist.
Bild mot titelsida	Hjorthagen 1:3, Värtagasverket. Foto: Ingvar Lundkvist. FB 14851.
Fotografier	Ingvar Lundkvist, om ej annat anges. Ej daterade bilder tagna 1982. Äldre bilder ur stadsmuseets bildarkiv (SSM), om ej annat anges.
Ritningar	Byggnadsnämndens arkiv (BNA), om ej annat anges.
Situationsplaner	Maria Lipasti, Stockholms stadsmuseum.
Flygbilder	Flygbilderna publiceras med tillstånd av Försvarsstaben.
Negativnummer	Fotografiernas registreringsnummer i stadsmuseets arkiv anges i bildtexterna.
Tryck	Hammarby Tryckeri AB, Stockholm, 1984.

ISBN 91-85238-41-4

Innehåll

Förord	7
Karta	8
Bakgrund	10
Riktlinjer	11
Utvalda objekt	11
Arbetsmetod	14
Resultat	18
Åtgärdsförslag	23
Objektsvis redovisning	25
Apotekaren 22	27
Barnängen 4	33
Barnängen 5	43
Blästern 3, 4, 5	61
Blästern 6	68
Blästern 11	73
Blästern 13	79
Blästern 14	87
Dykaren 10	93
Elementet 8	105
Fiskaren Mindre 16	116
Furuhöjden 19	125
Gråmunkeholmen 4	131
Hjorthagen 1:3	149
Hornsberg 5 o 6	183
Härolden 12	202
Isbrytaren 50	208
Ladugårdsgärdet 1:4	221
Luma 1	237
Läkaren 8	255
Lövholmen 12	275
Moraset 22	287
Nimrod 4	296
Slakthusområdet	310
Släggan 14	338
Taktäckaren 2	351
Tobaksmonopolet 1	366
Trumman 1	379
Västergötland 6	401
Litteratur	417

Förord

Fastighetsnämnden beslöt den 19 januari 1982 att uppdra åt fastighetskontoret att tillsammans med stadsmuseet och stadsbyggnadskontoret genomföra etapp II av "Industrimiljöer i Stockholm". Denna etapp avsågs omfatta c:a 40 industriobjekt som bedömdes intressanta för eventuellt bevarande. Dessa objekt skulle studeras mer ingående avseende:

- o Kultur- och industrihistoriska aspekter
- o Tekniska och ekonomiska förutsättningar för bevarande
- o Stadsbyggnadsmässiga aspekter

Resultatet av studierna redovisas objektvis i denna rapport under följande rubriker. Den förvaltning som svarar för respektive text anges efter rubriken.

Fastighetsdata	Fastighetskontorets byggavdelning
Historik	Stadsmuseet
Nuvarande verksamhet	Stadsmuseet
Planförhållanden	Stadsbyggnadskontorets stadsplaneavdelning
Byggnadernas utformning och skick	Fastighetskontorets byggavdelning
Användningsmöjlighet	Fastighetskontorets byggavdelning
Bevarandesynpunkter	Stadsmuseet
Förslag till skyddsföreskrifter	Stadsmuseet

Stadsmuseets arbete har utförts av Anna von Ajkay, Ingvar Lundkvist (fotograf) och Elisabet Wannberg. Fastighetskontorets byggavdelnings arbete har utförts av Anders Törnqvist, Projekthantering AB. Stadsbyggnadskontorets stadsplaneavdelnings arbete har utförts av Rolf Carlsson. Projektledare för arbetet har varit Peter Jacobsson och Jan Sjögren, fastighetskontorets saneringsavdelning. Arbetena har planerats och samordnats av en arbetsgrupp som bestått av utöver ovan nämnda personer Jonas Ferenius, Björn Hallerdt och Marianne Råberg, stadsmuseet, Göran Bergquist och Ingmar Hultman, fastighetskontorets byggavdelning och Ulf Sandell stadsbyggnadskontorets stadsplaneavdelning.

Samråd har skett med en referensgrupp av experter nämligen, Fredrik Bedoire (Tekniska Högskolan), Uno Gustafson (Föreningen Stockholms företagsminnen), och Gunnar Sillén (arkitekt).

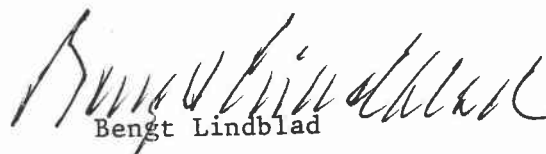
Vid en studie av denna typ som omfattar aspekter på bebyggelsen framkommer givetvis intressekonflikter mellan förvaltningarna. Främst gäller det bevarandebeståndet som kommer i konflikt med konkurrerande markanvändningsanspråk och fastighetsekonomiska förutsättningar m m. Dessa frågor behandlas i den inledande texten. I de objektvisa texterna svarar respektive förvaltning för sin del.

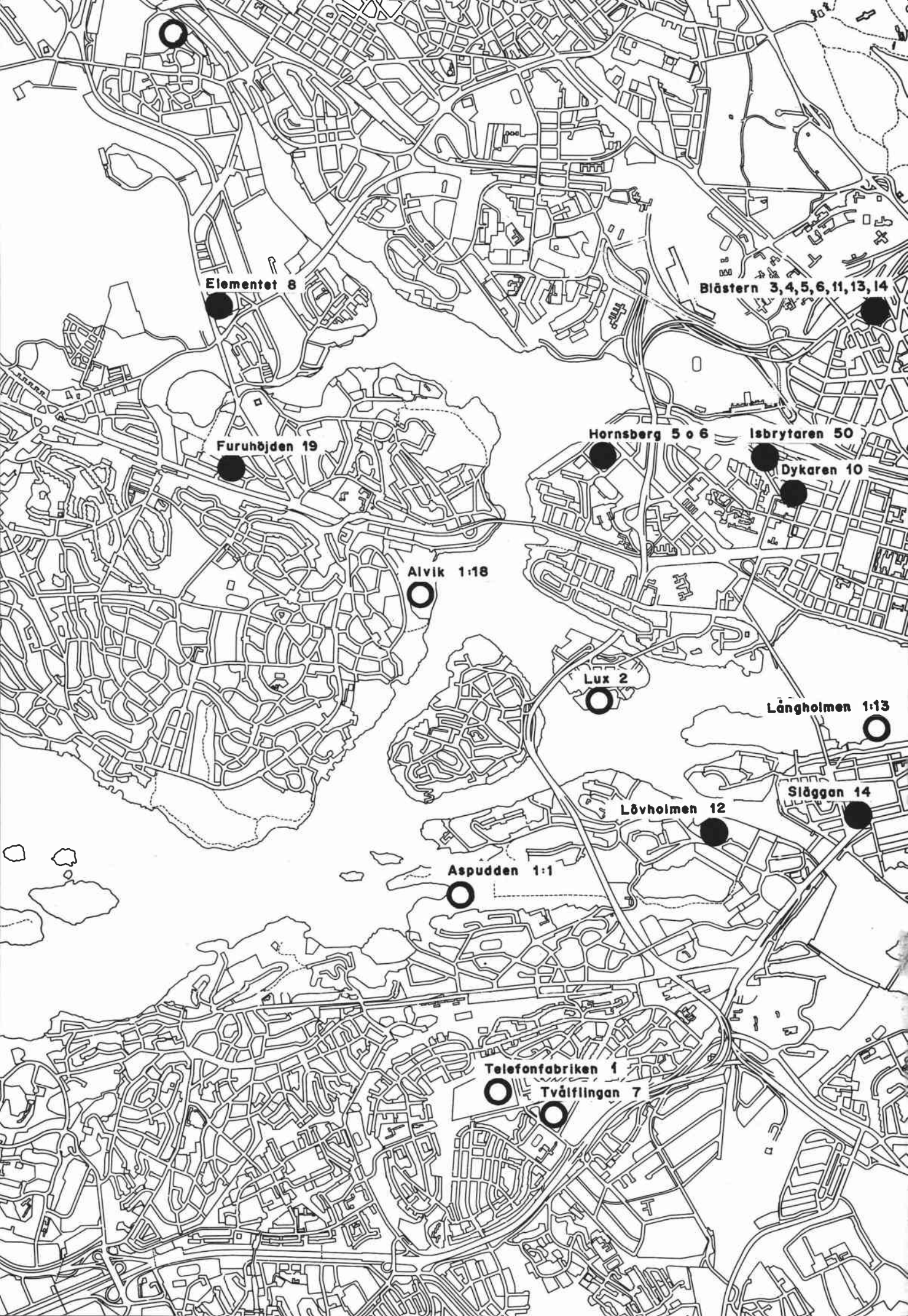
Kommunfullmäktiges uppdrag till fastighetsnämnden den 18 april 1977 "att lägga fram förslag till vilka industrimiljöer kommunen bör inrikta sig på att bevara samt att klarlägga användningsmöjligheterna för dessa byggnader" anses därmed fullgjort.

Stockholm november 1983

Stig Johnson

Björn Hallerdt

Bengt Lindblad

Elementet 8

Blåstern 3, 4, 5, 6, 11, 13, 14

Furuhöjden 19

Hornsberg 5 o 6

Isbrytaren 50

Dykaren 10

Alvik 1:18

Lux 2

Långholmen 1:13

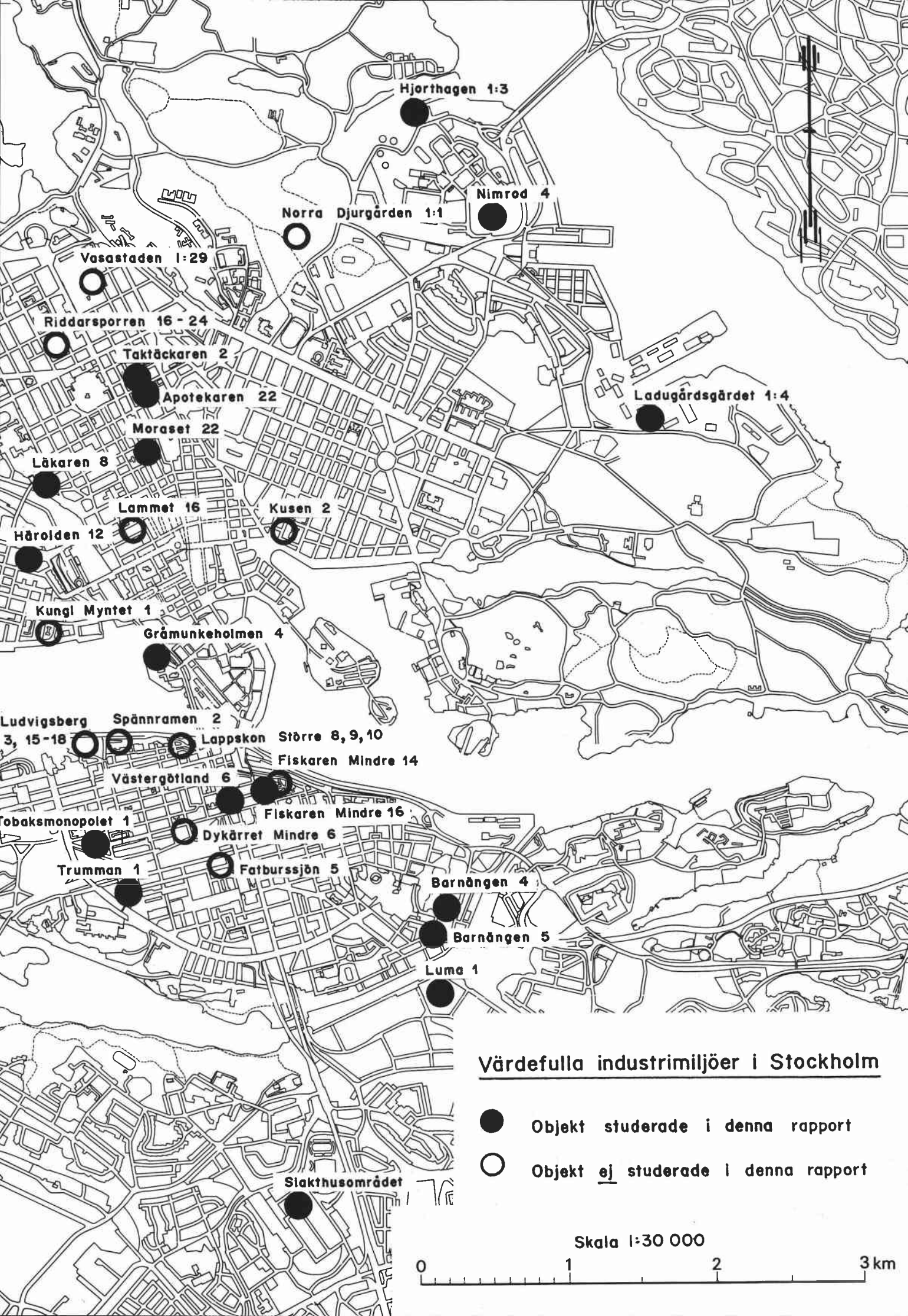
Släggan 14

Lövholmen 12

Aspudden 1:1

Telefonfabriken 1

Tvåflingan 7

Hjorthagen 1:3

Nimrod 4

Norra Djurgården 1:1

Vasastaden 1:29

Riddarsporren 16-24

Taktäckaren 2

Apotekaren 22

Moraset 22

Läkaren 8

Lammet 16

Kusen 2

Häroiden 12

Kungl Myntet 1

Grämungeholmen 4

Ladugårdsgärdet 1:4

Ludvigsberg 3, 15-18

Spännramen 2

Lappsken Större 8, 9, 10

Fiskaren Mindre 14

Västergötland 6

Tobaksmonopolet 1

Fiskaren Mindre 16

Dykärret Mindre 6

Trumman 1

Fatbursjön 5

Barnängen 4

Barnängen 5

Luma 1

Slakthusområdet

Värdefulla industrimiljöer i Stockholm

● Objekt studerade i denna rapport

○ Objekt ej studerade i denna rapport

Skala 1:30 000

Bakgrund

Kommunfullmäktige uppdrog den 18 april 1977 åt fastighetsnämnden att i samråd med kulturhistoriska nämnden inventera och lägga fram förslag till vilka industrimiljöer kommunen bör inrikta sig på att bevara samt att klarlägga användningsmöjligheterna för dessa byggnader.

I föredragande borgarråds anförande i samband med fullmäktigebehandlingen sägs:

"På fastighetskontoret pågår nu i samarbete med kulturförvaltningens stadshistoriska avdelning en inventering och utvärdering av det kulturhistoriskt intressanta byggnadsbestånd bland de bostadsfastigheter som kommer att saneras på malmarna. Jag anser det angeläget att ett liknande utredningsarbete också genomföres för delar av kommunens äldre industribyggnader. När det gäller industribyggnader är det inte bara fråga om att bevara fasader och delar av inredningen. För att husen verkligen skall garanteras ett fortbestånd krävs att lokalerna går att använda till någon form av industriell verksamhet. Även dessa frågor bör så långt möjligt klarläggas i utredningsarbetet."

Fastighetskontoret redovisade i tjänsteutlåtande som godkändes av fastighetsnämnden den 14 augusti 1978 målet för en sådan utredning samt en utredningsplan.

Målet angavs enligt följande:

"Näringslivet är grundvalen för stadens ekonomi och utveckling. För att Stockholms historia skall bli åskådlig och gripbar krävs inte bara bevarande av exempel på äldre bostadsmiljöer - även byggnader och anläggningar från viktigare näringsgrenar har ett klart berättigande. Ett huvudmål måste vara att representativa anläggningar från för Stockholm väsentliga hantverk och industrier får fortsätta att existera, underhållas och levandegöras. De fem nämnda branscherna - textilindustri, metallindustri, livsmedelsindustri, grafisk industri och kommunal teknik - bör därvid särskilt uppmärksammas. Detta får dock inte innebära att man för den skull förbiser intressanta anläggningar från andra industrigrenar och mer hantverksmässiga näringar.

Utgångspunkten vid bedömning av de olika anläggningarna är det industrihistoriska värdet. Där det alltjämt är möjligt bör delar av den maskinella utrustningen bevaras för att levandegöra det tekniska förloppet (exempel: kylanläggningen i Nürnberg-bryggeriet, textilmaskiner och transmissioner i Almgrens sidenväveri). Urvalet och omfattningen av sådana industrihistoriska reservat måste av naturliga skäl bli begränsat.

Många industribyggnader har också stort arkitekturhistoriskt intresse, vilket kan motivera bevarande av exteriören medan viss omdisposition av interiören medges för återanvändning i nya funktioner.

Det är slutligen betydelsefullt att man ej begränsar bevarandet till enstaka, från sitt tidigare sammanhang isolerade byggnader utan tar hänsyn till samlade industrimiljöer, där utom byggnaderna för den egentliga tillverkningen även kompletterande bebyggelse av typen ångpannehus, lager, stall, kontor och bostäder kan ingå (exempel: de 4 byggnaderna med skilda funktioner vid Ludwigsberg). Därmed kan industrianläggningen dels hävda sig bättre i stadsmiljön, dels bli mera instruktiv från teknik- och socialhistoriska synpunkter."

Utredningsplanen innebar att inventeringen skulle utföras i två etapper. I en första etapp (Etapp I) skulle göras en relativt ytlig men totalomfattande inventering av industribyggnader och anläggningar tillkomna före 1940. Det insamlade materialet skulle analyseras utifrån de utgångspunkter som utvecklats ovan under

punkten utredningens mål. Tyngdpunkten skulle läggas på det industrihistoriska värdet men även arkitektur och industrimiljöaspekter skulle beaktas.

De industrimiljöer/anläggningar som bedömdes intressanta för eventuellt bevarande skulle föras vidare till en andra etapp (Etapp II) av inventeringen. Dessa skulle studeras ingående beträffande bland annat industrihistoriska aspekter, byggnads- tekniska och ekonomiska förhållanden, planförhållanden och omgivande stadsbygd.

Etapp I, i form av två tryckta band "Industrimiljöer i Stockholm" Innerstaden respektive Ytterstaden, redovisades i kulturnämnden den 2 september 1981 och i fastighetsnämnden den 19 januari 1982.

Flygbilder över kommunens industriområden som togs i samband med inventeringen till etapp I har sammanställts och tryckts i ett band, Industrimiljöer i Stockholm, Flygfotografering.

Fastighetsnämnden gav också den 19 januari 1982 fastighetskontoret i uppdrag att tillsammans med stadsmuseet och stadsbyggnadskontoret genomföra etapp II.

Riktlinjer

Följande riktlinjer angavs för etapp II:

- De utvalda objekten skall studeras mer ingående avseende:
- . Kultur- och industrihistoriska aspekter
 - . Tekniska och ekonomiska förutsättningar för bevarande
 - . Stadsbyggnadsmässiga aspekter.

Beträffande kultur- och industrihistoriska aspekter bör denna del av utredningen omfatta en fördjupad kultur- och industrihistorisk inventering av de utvalda objekten samt upprättande av förslag till skyddsföreskrifter. Därest objektet har sådant värde att det bör skyddas enligt byggnadsminneslagen föreslås att skyddsföreskrifter utformas så att de kan ligga till grund för en eventuell byggnadsminnesförklaring. För övriga objekt bör de kunna ges en enklare form kopplad till 38 § i byggnadsstadgan för att kunna användas som information till fastighetsägare vid byggnadslovsansökan samt i beskrivningen till framtida stadsplaner.

Beträffande tekniska och ekonomiska förutsättningar för bevarande och stadsbyggnadsmässiga aspekter bör denna del omfatta inventering av bebyggelsens tekniska skick och studier av planförhållanden, störningar, trafik, parkering m m och möjlighet till fortsatt industrianvändning samt ekonomiska förutsättningar för bevarande. Dessa studier bör för varje objekt även omfatta dels förslag på lämplig användning och dels förteckning av de kommunala åtgärder som behövs för att objekten skall kunna bevaras. Därvid bör givetvis de föreslagna skyddsföreskrifterna beaktas.

Utvalda objekt

Utifrån de ovan angivna målen och kunskaperna från etapp I utvaldes de industriobjekt som hade sådant industrihistoriskt värde att de bör vårdas och bevaras. Dessa redovisas i nedanstående tabell.

Nitton av dessa industriobjekt fördes dock inte till fördjupade studier i etapp II. Skälen härför var följande:

1. Redan skyddad bebyggelse (K- eller Q-beteckning i stadsplan, byggnadsminne eller byggnadsminnesmärke).
2. Fastigheter för vilka tillräckliga utredningar finns (industri- och arkitekturhistoriska, byggnadstekniska och ekonomiska).
3. Stora industrianläggningar som ej bedömdes hotade eller vara i behov av kommunala bevarandeinsatser.

I anmärkningskolumnen för dessa objekt har angivits att de ej förts till etapp II och skälet härför. Beträffande dessa nitton objekt hänvisas i första hand till de tidigare tryckta banden "Industri miljöer i Stockholm" Innerstaden respektive Ytterstaden. I denna rapport behandlas de endast mycket översiktligt under rubriken resultat.

Fastighet	Nuvarande företag eller verksamhet (tidigare verksamhet)	Stadsdel	Anm.
Alvik 1:18	Barnängen AB	Alvik	Ej med i etapp II; skäl 3
Apotekaren 22	Energiverket (Sthlms Elverk)	Vasastaden	
Aspudden 1:1 (Baltic 7)	Nitro-Nobel (Salenius verkstäder)	Aspudden Mariehäll	Ej med i etapp II; skäl 2 Riven
Barnängen 4	(Stockholms bomullspinneri)	Södermalm	
Barnängen 5	(Textilfabrik)	Södermalm	
Blästern 3,4,5	Industrihotell	Vasastaden	
Blästern 6	Blandad industriverksamhet	Vasastaden	
Blästern 11	Blandad industriverksamhet	Vasastaden	
Blästern 13	(Apotekarnas mineralvattenfabrik)	Vasastaden	
Blästern 14	Blandad industriverksamhet (Svenska Philips)	Vasastaden	
Dykaren 10	Blandad industriverksamhet	Kungsholmen	
Dykarret Mindre 6	(Nürnbergs bryggeri)	Södermalm	Ej med i etapp II; skäl 2
Elementet 8	AB Fructus	Ulvsunda industriområde	
Fatburssjön 5	KF:s charkuterifabrik	Södermalm	Ej med i etapp II; skäl 3
Fiskaren Mindre 14	(Stille Werner)	Södermalm	Ej med i etapp II; skäl 2
Fiskaren Mindre 16	Vattentorn	Södermalm	
Furuhöjden 19	Elstation	Ulvsunda	
Gråmunkeholmen 4 (Grönland 7)	AB P A Norstedt & Söner tryckeri Beckholmsvarvet	Riddarholmen Djurgården	Statlig anläggning
Hjorthagen 1:3	Gasverk	Hjorthagen	
Hornsberg 5 o 6	AB Kabi Vitrum (Bryggeri)	Kristineberg	
Härolden 12	Tryckeri (Hyrstall)	Kungsholmen	
Isbrytaren 50	Blandad industriverksamhet	Kungsholmen	
(Kabelverket 2)	L M Ericssons kabelverk	Solberga	Rivningslov
(Kojan 8)	Betongindustri	Stadshagen	Förändrad processindustri;
Kungl Myntet 1	(Myntverket)	Kungsholmen	Ej med i etapp II; skäl 1
Kusen 2	(Kronobageriet)	Östermalm	Ej med i etapp II; skäl 1
Ladugårdsgärdet 1:4	Ford Motor Company AB	Ladugårdsgärde	

Fastighet	Nuvarande företag eller verksamhet (tidigare verksamhet)	Stadsdel	Anm.
Lammet 16	(Dufwas nysilverfabrik)	Norrmalm	Ej med i etapp II; skäl 1
Lappskon Större 8,9,10	(Färgeri o verkstadsindustri)	Södermalm	Ej med i etapp II; skäl 1
Linaberg 12	Atlas Copco Craelius	Mariehäll	Ej med i etapp II; skäl 3
Ludvigsberg 3, 15-18	(Münchenbryggeriet)	Södermalm	Ej med i etapp II; skäl 1
Luma 1	Industrihotell (Lumalamp)	Södra Hammarbyhamnen	
Lux 2	Elektrolux	Lilla Essingen	Ej med i etapp II; skäl 3
(Lyftkranen 1)	(Johan Ohlssons Tekniska fabrik)	Ulvsunda industri- område	Förändrad processindustri;
Långholmen 1:13	Långholmsvarvet	Långholmen	Ej med i etapp II; skäl 2
Läkaren 8	Mjölcentralen, ARLA, Mejeri	Norrmalm	
Lövholmen 12	W Becker, färgtillverkning	Liljeholmen	
(Lövholmen 13)	De förenade Kolsyrefabr AB	Liljeholmen	Förändrad processindustri
(Midgård 18)	(Meyers konstgjuteri)	Vasastaden	Avsågs rivas
Moraset 22	Albert Bonniers förlag	Norrmalm	
Nimrod 4	Energiverket (Elverk)	Hjorthagen	
Norra Djurgården 1:1	Vattenreservoar	Djurgården	Ej med i etapp II; skäl 3
Riddarsporren 16-24	(Hamburgerbryggeriet)	Vasastaden	Ej med i etapp II; skäl 1
Slakthusområdet	Stockholms stads slakthus	Johanneshov	
Släggan 14	Blandad industriverksamhet (AB Stockholms skofabrik)	Södermalm	
Spännramen 2	(Öbergs klädesfabrik)	Södermalm	Ej med i etapp II; skäl 1
Taktäckaren 2	Blandad industri- och hantverk (L M Ericsson)	Vasastaden	
Telefonfabriken 1	L M Ericsson	Midsommarkransen	Ej med i etapp II; skäl 3
(Timotejen 17)	AB Radius	Västberga	Förändrad industri;
Tobaksmonopolet 1	Sv Tobaksmonopolet	Södermalm	
Trumman 1	Blandad verksamhet (Luth & Rosen)	Södermalm	
Tvåflingan 7	Nordtend AB	Västberga	Ej med i etapp II; skäl 3
Vasastaden 1:29	Vattenreservoar	Vasastaden	Ej med i etapp II; skäl 3
Västergötland 6	Blandad verksamhet (Almgrens sidenväveri)	Södermalm	

De ovan inom parentes angivna objekten har under arbetet med utredningen utgått av följande skäl:

Baltic 7: Fastighetsnämnden beslöt den 2 februari 1982 och den 8 mars 1983 att bebyggelsen på fastigheten skall rivas. Bebyggelsen är nu också riven.

Grönland 7: Fastigheten som omfattar i stort hela Beckholmen ägs av staten. Byggnadsstyrelsen genomför för närvarande en inventering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i statlig ägo i Stockholm. Denna inventering omfattar också fastigheten Grönland 7. Kommunen kan därför knappast ha anledning att vidare utreda och upprätta skyddsföreskrifter för denna fastighet.

Kabelverket 2: Byggnadsnämnden har den 13 januari 1983 givit rivningslov för den aktuella byggnaden.

Kojan 8, Lyftkranen 1 och Lövholmen 13 är processindustrier där det kulturhistoriska värdet främst ligger i själva processanläggningen. Inventeringen har visat att anläggningarnas tekniska utrustning demonterats eller helt moderniserats. Det kulturhistoriska värdet har därmed minskat.

Midgård 18 (gårdshus): Enl. fastighetsnämndens direktiv (1982-01-19) för etapp II skulle Midgård 18 ej ingå om fastighetsnämnden i senare ärende skulle tillstyrka rivning av det aktuella gårdshuset. Fastighetsnämnden beslöt den 31 augusti 1982 att tillstyrka rivning. (Frågan om bevarande eller rivning av gårdshuset, fd Otto Meyers Konstgjuteri, på fastigheten Midgård 18 är dock ännu inte slutgiltigt avgjord).

Timotejen 17 har under utredningsarbetets gång genomgått förändringar och fasadrenoveringar som förvanskat anläggningens karaktär. Det kulturhistoriska värdet har därmed minskat.

För dessa objekt har dock vissa inventeringar gjorts och dessa finns tillgängliga i stadsmuseets arkiv.

Denna rapport, etapp II, behandlar således 29 utvalda industriobjekt.

Arbetsmetod

Inventerings- och utredningsarbetet har genomförts enligt ovan angivna riktlinjer så att stadsmuseet har svarat för de kulturhistoriska aspekterna, fastighetskontorets byggavdelning för de tekniska och ekonomiska förutsättningarna för bevarande och stadsbyggnadskontorets stadsplaneavdelning för de stadsbyggnadsmässiga aspekterna. Beträffande texterna för de enskilda objekten svarar förvaltningarna för sina respektive delar.

Kulturhistoriska aspekter

Inventering

Inventeringen av de utvalda industrianläggningarna har i huvudsak varit en ren byggnadsinventering. Verksamheter, industriella processer och arbetsmiljöer i historiskt och etnologiskt perspektiv har inte närmare studerats. Syftet med utredningen har varit att klarlägga byggnadernas kulturhistoriska värde och bevarandemöjligheter.

Fältarbetet har bedrivits under perioden juni 1982 - januari 1983 med enstaka kompletteringar vid senare tillfällen. Besöken i fastigheterna har skett i närvaro av företagets kontaktperson. Lokalerna har besiktigats, exteriörer och interiörer har beskrivits och fotograferats. Eventuell äldre maskinell utrustning har dokumenterats.

Arkivundersökningarna har omfattat studier av byggnadslovshandlingar och ritningar i byggnadsnämndens arkiv, av material i brandförsäkringsarkiven och Kommerskollegii arkiv. Företagshistoriska uppgifter har hämtats från företagens egna publikationer, facktidskrifter m m.

Klassificering

Materialet från fältarbete, arkiv och litteraturstudier har därefter sammanställts och legat till grund för en bedömning av fastigheternas kulturhistoriska värde. Byggnaderna är klassificerade med utgångspunkt från gällande lagstiftning. (Övrig bebyggelse i Stockholm klassificeras på samma sätt.) Dels har redovisats vilka byggnader som bedömts äga ett kulturhistoriskt värde motsvarande fordringarna i 1960 års byggnadsminneslag (blå), dels har redovisats de byggnader vilkas kultur-

historiska värde medför att byggnadsstadgans 38 § andra stycket bör vara tillämplig (grön). Förslag till skyddsföreskrifter har upprättats. Vid stadsplaneändringar föreslås att Q och q-beteckningar införs, enligt de av kommunfullmäktige den 15 juni 1981 antagna riktlinjerna för stadsplanearbetet (utl 1981:191).

Redovisning

Materialet redovisas fastighetsvis med en historisk överblick illustrerad med äldre bilder och ett urval ritningar ur byggnadsnämndens arkiv. Därefter följer en notering om den nuvarande verksamheten. Under rubriken "Bevarandesynpunkter" presenteras en kort motivering till föreslagna skyddsåtgärder.

Varje fastighet redovisas på separat karta där byggnaderna är numrerade med hänvisning till texten. Så långt det varit möjligt har numreringen följt den från rapporten "Industri miljöer i Stockholm". Fastigheterna presenteras med ett urval bilder dels från inventeringen 1982-83, dels från inventeringen 1979-80 och dels från flygfotograferingen av industrier från 1980. Invid varje bild står negativnumret angivet.

Inventeringens grundmaterial, byggnadsbeskrivningar, ritningar, foton och negativ m m förvaras på stadsmuseet.

Tekniska och ekonomiska förutsättningar för bevarande

Läge och tillgänglighet

Fastighetens kommunikationsläge med avseende på kollektivtrafik och biltrafik har avgörande betydelse för typ och omfattning av den efterfrågan som riktas mot dess lokaler och därmed dess möjligheter till fortsatt användning och bevarande. Dessa förhållanden avspeglas också ofta i planbestämmelserna, även om konflikter ibland kan uppstå, särskilt när stadsplanen är av äldre datum.

Med fastighetens transporttillgänglighet avses möjligheten för godstransporter med bil att nå lokalerna för lastning och lossning. Gatubredd, portars storlek och eventuell anslutning till lastkaj och hiss, gårdens rymlighet m m har därvid betydelse.

Transporttillgängligheten har främst betydelse vid en fortsatt industri eller lageranvändning medan parkeringsutrymmet påverkar en eventuell ändrad användning för mer personalintensiva verksamheter t ex kontor.

Byggnadernas utformning och skick

En detaljerad beskrivning av det mycket stora antalet olika byggnader som ingår i utvalda fastigheter har inte varit möjlig. En första avgränsning har gjorts till de byggnader som den industrihistoriska värderingen utskilt som särskilt värdefulla. Bedömningen har därutöver främst inriktats på de egenskaper som dels är svåra att förändra, dels har avgörande betydelse för den användning som kan vara aktuell med hänsyn till andra förhållanden, såsom läget, efterfrågan, planbestämmelser.

Byggnadens husdjup påverkar starkt möjligheten att anordna arbetsplatser med dagsljuskontakt och är därför betydelsefull. Ett husdjup på 10-20 m ger vanligen de bästa möjligheterna för fortsatt användning.

Rumshöjder på mindre än 3 m försvårar moderna ventilationsinstallationer, medan höjder på över 4 m ofta ger oekonomiskt markutnyttjande i centrala lägen. Fortsatt industriell användning med möjligheter till lyftanordningar och rationell lagringsteknik kräver å andra sidan helst rumshöjder över 4,5 m.

Högsta tillåtna golvlast är betydelsefull för tyngre produktion och lager och bör vid industri användning inte understiga 500 kg/kvm. För många äldre byggnader förändras emellertid vanligen användningen i riktning mot verksamheter som ställer lägre krav på den tillåtna lasten.

Bärande konstruktioners utformning och placering i byggnaden påverkar möjligheterna till ändrad plandisposition. De inventerade byggnaderna har pelarstomme i stor utsträckning, men pelarnas placering i en djup byggnad påverkar i viss mån möjligheten till effektiv placering av kommunikationer och arbetsutrymmen vid t ex kontorsanvändning. Konstruktionernas material, trä, gjutjärn, stål, tegel eller betong påverkar tillåten golvlast men är oftast kritisk när det gäller brandskyddsegenskaperna. Vanligen måste vid ny användning träbjälklag kläs in med obrännbart material. Stål- och järnkonstruktioner är också brandkänsliga, men kan i vissa fall skyddas med särskild brandskyddsfärg, vilket naturligtvis tillgodoser antikvariska krav på ett annat sätt än en inklädnad.

Fönstrens storlek och placering påverkar i hög grad användningsmöjligheterna. En gles fönsterdelning ger t ex från viss synpunkt oekonomiskt stora arbetsrum vid kontorsanvändning, medan stora fönsterytor försämrar energihushållningen.

Byggnadens helhetsutformning, lokalernas grad av enhetlighet och samband, trappons och hissars antal och placering har också betydelse för användningsmöjligheterna men är svårare att generellt värdera. Stora sammanhängande anläggningar med lokaler av växlande utformning är vanligen svårare att använda än lokaler i friliggande byggnader med måttliga dimensioner och geometriska enkla former.

Få eller obefintliga hissar i flervåningsbyggnader samt nivåskillnader mellan våningsplan är oftast stora hinder för fortsatt användning, inte minst om det gäller att göra lokalerna tillgängliga för rörelsehindrade. Även utan sådana brister utgör entréförhållanden och hissstorlek svårigheter för rörelsehindrade i de flesta undersökta byggnader. Undantagen nämns, liksom möjligheter till förbättrad tillgänglighet i de byggnader där sådana möjligheter bedöms påverka den framtida användbarheten.

Äldre industribyggnaders energihushållningsegenskaper är vanligen dåliga enligt de kriterier för fönsterytor och k-värden som används vid nybyggnad. Praktiska värderingar har dock visat att utformning och skötsel av värme- och ventilationsanläggningar har betydligt större inverkan på energiförbrukningen än själva byggnadsskalets egenskaper. Byggnadernas ofta täta och tunga väggkonstruktioner ger också i praktiken bättre energihushållning än vad teoretiskt kunde förväntas. De inventerade byggnadernas långlivade egenskaper i dessa avseenden har därför inte påverkat bedömningen av deras användningsmöjligheter annat än i undantagsfall.

Skick och utformning hos installationer för värme, ventilation, vatten och avlopp har inte heller tagits med i bedömningen i någon större utsträckning. I det långsiktiga perspektiv på användningsmöjligheterna som här anlagts måste man räkna med att dessa relativt kortlivade system under alla omständigheter måste förnyas. Förutsättningarna för sådan förnyelse, t ex tillräcklig rumshöjd för ny ventilation har däremot beaktats i förekommande fall.

När det gäller byggnadens allmänna skick har endast översiktliga bedömningar kunnat göras i de flesta fall. Uppenbart förfall, omfattande skador på fasader, läckande yttertak, synliga sprickor i grund och stomme, förstörda fönstersnickrier har noterats. Bristande underhåll av ytskikt och inredning har däremot inte påverkat bedömningen av användningsmöjligheterna.

Ekonomiska förutsättningar

Några fastighetsekonomiska kalkyler för enskilda byggnader har inte gjorts. I

många fall har ny användning inte visat sig vara aktuell inom överskådlig tid. Den pågående verksamheten har bedömts som ekonomiskt livskraftig. Man har kanske redan investerat i ombyggnad och ny produktionsutrustning. I andra fall har byggnaderna sedan länge haft en mångsidig användning som industrihotell och kontinuerligt undergått användningsförändringar och upprustning.

De ekonomiska möjligheterna till ny användning av en byggnad där den tidigare verksamheten har eller snart kommer att ha upphört är beroende av många faktorer som är svåra att i detalj bedöma; lokalefterfrågan, byggkonjunktur, fastighetsägareekonomi m m. I vissa fall har principiella bedömningar gjorts av byggnadernas funktionella möjligheter till olika typer av användning i relation till det ombyggnadsarbete resp hyresnivå en viss användning medför. En byggnad med läge och utformning som möjliggör kontorsanvändning har t ex principiellt goda ekonomiska möjligheter till återanvändning, även om upprustningsbehoven kan vara stora.

Enkla lokaler som utan stora åtgärder kan få fortsatt industriell användning för t ex mindre företag är också i ett gynnsamt ekonomiskt läge. Andra objekt däremot som kan vara i tekniskt gott skick men har en utformning som ger ett mindre effektivt mark- och lokalutnyttjande för en ny verksamhet har sämre ekonomiska förutsättningar och kan få svårt att hävda sig mot nybyggnadsalternativet.

Ombyggnads- och upprustningskalkyler blir alltid osäkra. Grundlig teknisk undersökning och projektering behövs för en meningsfull kalkyl. Jämfört med bostäder varierar efterfrågan, hyresnivåer, finansieringsformer, ägarintressen m m för industribyggnader och andra kommersiella lokaler på ett sätt som ytterligare försvårar ekonomiska bedömningar.

Genomförande

Uppgifter om fastigheternas mark- och lokalyta samt ägare har hämtats från fastighetskontorets byggnadsregister. Ritningar i byggnadsnämndens arkiv har varit underlag vid bedömning av byggnadernas utformning. Samtliga fastigheter har besökts. Uppgifter om tillåtna golvlaster och byggnadernas allmänna tekniska skick har därutöver i flera fall erhållits från fastighetsskötare eller annan representant för ägaren. Nuvarande nyttjare har tillfrågats om lokalernas lämplighet för den aktuella verksamheten vilket gett viss vägledning vid bedömning av framtida användningsmöjligheter.

I vissa fall har funnits annat underlag för bedömningen, examensarbeten, utredningar och konsultrapporter med förslag till ombyggnad och ny användning. Dokument av detta slag har i så fall angivits i litteraturförteckningen. I praktiskt taget samtliga fall har en representant för fastighetsägare eller lokalnyttjare fått granska manus till bedömningsutlåtande.

Stadsbyggnadsmässiga aspekter

Beträffande stadsbyggnadsmässiga aspekter består arbetet av en redovisning av gällande stadsplaner och översiktliga planer eller utredningar, t ex Zonplan 70 och Trafikplan 77. För stadsplanerna anges användningssätt, byggnadsrätt och eventuella skyddsbestämmelser. Huvudsakligt användningssätt enligt Zonplan 70 liksom trafiksystem enligt Trafikplan 77 redovisas.

Kommentarer lämnas till i vilken utsträckning hänsyn tagits till befintlig bebyggelse och pågående användning vid upprättandet av nu gällande stadsplan. Inriktningen i innebörden för objekten av eventuella pågående stadsplanarbeten och andra planutredningar beskrivs. Andra kommunala beslut och utredningar med konsekvenser för objekten kommenteras.

I bedömningen av byggnadernas användningsmöjligheter kommenteras ytterligare de

planmässiga förutsättningarna för bevarande i de fall dessa är oklara och intressekonflikter kan uppstå.

I det förslag till skyddsföreskrifter som avslutar den objektvisa beskrivningen redovisas vilken stadsplanebeteckning som korresponderar med det antikvariska värdet och som därför bör aktualiseras vid eventuell stadsplaneändring. Förslagen följer riktlinjerna för bevarande och vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse m m enligt kommunfullmäktiges beslut den 15 juni 1981 (utl 1981:191). Metoden innebär att för byggnad som bedöms vara av byggnadsminnesklass planbeteckningen Q kan aktualiseras medan för övriga byggnader som bedöms vara av större värde ur historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt planbeteckningen q kan tillämpas.

Vid stadsplanearbetet är inte endast det antikvariska värdet avgörande för stadsplaneutformning eller -beteckning. Många andra aspekter måste självfallet vägas in innan slutligt ställningstagande i planfrågan kan träffas. Hit hör den kommunala behovsplaneringen, den stadsplanetekniska och byggnadsrättsliga bedömningen, byggnadernas användbarhet, ägarens intressen och ekonomiska bedömning m m. Det i objektbeskrivningen framlagda förslaget till stadsplanebeteckning skall ses som en rekommendation i planutredningsskedet och inför upprättandet av stadsplan då bevarande säkras. Utredningens förslag till stadsplanebeteckningar initierar i sig inte planarbete. För detta fordras prioritering och andra skäl måste föreligga som t ex kommunala behov (gaturegleringar, bostadsbyggande etc) eller andra mer eller mindre genomgripande omdaningar i kvarteret. Planarbete kan också aktualiseras för att möjliggöra ny fastighetsbildning och därmed säkerställa belåningsmöjligheterna.

En omtvistad fråga är vilka ersättningsanspråk ägaren kan resa då planbeteckningen Q eller q avses tillämpas. Det står klart att ett Q innehållande kulturreservat utan någon byggnadsrätt icke kan fastställas utan ägarens medgivande eller ersättning till denne då innebörden är att byggnadsrätten från äldre stadsplan utsläcks. Genom att förse reservatsbestämmelsen med ett tillägg som innebär att ägaren får återuppföranderätt av byggnaden eller ges en annan i förhållande till befintlig byggnad avvikande nybyggnadsrätt i båda fallen avsedd att träda i kraft om befintlig byggnad till växentlig del skadas genom våda o dyl, kan enligt nuvarande bedömning ersättningskyldigheten elimineras. En förutsättning är att s k planskada inte uppstår dvs att byggnadsrätten, representerad av befintlig anläggning med återuppföranderätt eller enligt förslagen ny byggnadsrätt, inte står i uppenbar disproportion till den äldre fastställda byggnadsrätten. Något medgivande behövs då normalt inte.

Beträffande planbestämmelsen q kan denna fastställas utan ägarens medgivande då den inte berör fastighetens byggnadsrätt utan är en skyddsplanebeteckning för den nuvarande byggnaden. Den kombineras med en byggnadsrätt angiven på traditionellt sätt, antingen i en form som hänföres till en tänkt eller planerad ny byggnad eller en s k anpassad byggnadsrätt som i form, läge och utnyttjande ansluter till befintlig byggnad tänkt att kvarstå.

Resultat

Utvalda objekt

Utredningen ger för var och ett av de studerade industriobjekten samlad kunskap om deras historia, det kulturhistoriska värdet hos bebyggelsen och de tekniska, ekonomiska samt stadsbyggnadsmässiga förutsättningarna för bevarandet av bebyggelsen. Dessa kunskaper redovisas objektvis. Under utredningsarbetets gång har det allt tydligare visat sig att ett av objekten, Almgrens sidenväveri på fastigheten

Västergötland 6, skiljer sig väsentligt från de övriga och intar en särställning i Stockholms bestånd av industribyggnader. Detta objekt behandlas därför särskilt.

Resultatet för de undersökta objekten sammanfattas i nedanstående tabell.

Fastighet	Kulturhistoriskt värde blå=byggnadsminnesklass ^x grön=större kulturhistoriskt värde ^{xx}	Tekn. och ekon. förutsättningar för bevarande	Stadsplanemässiga förutsättningar för bevarande
Apotekaren 22	grön	goda	goda
Barnängen 4	blå	goda	goda
Barnängen 5	blå	goda	goda
Blästern 3,4,5	blå	goda	goda
Blästern 6	blå	goda	goda
Blästern 11	grön	goda	goda
Blästern 13	grön	goda	goda
Blästern 14	grön	goda	goda
Dykaren 10	grön	goda	goda
Elementet 8	grön	goda	goda
Fiskaren Mindre 16	blå	relativt goda	goda
Furuhöjden 19	grön	oklara	oklara
Gråmunkeholmen 4	blå	delvis goda	delvis mindre goda ^{xxx}
Hjorthagen 1:3 (Gasverket)	blå	delvis mindre goda	delvis goda
Hornsberg 5 o 6	blå	mindre goda	delvis mindre goda ^{xxx}
Härolden 12	grön	goda	goda
Isbrytaren 50	grön	goda	goda
Ladugårdsgärdet 1:4 (Ford)	blå	goda	goda
Luma 1	blå	goda	goda
Läkaren 8	grön	mindre goda	mindre goda ^{xxxx}
Lövholmen 12	grön	delvis mindre goda	goda
Moraset 22	blå	goda	goda
Nimrod 4	blå	oklara	oklara ^{xxx}
Slakthusområdet	blå	i huvudsak goda	delvis mindre goda ^{xxx}
Släggan 14	grön	goda	goda
Taktäckaren 2	grön	goda	goda

Fastighet	Kulturhistoriskt värde blå=byggnadsminnesklass ^x grön=större kulturhistoriskt värde ^{xx}	Tekn. och ekon. förutsättningar för bevarande	Stadsplanemässiga förutsättningar för bevarande

Tobaksmonopolet 1	blå	goda	goda
Trumman 1	blå	delvis mindre goda	delvis mindre ^{xxx} goda
Västergötland 6	blå	behandlas separat	goda

^x Enskilt eller kommunalt ägd byggnad vars kulturhistoriska värde bedöms motsvara fordringarna i 1960 års byggnadsminneslag.

^{xx} Byggnad av större värde ur historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt. Byggnadsstadgans 38 § andra stycket är tillämplig

^{xxx} Rivning av del av bebyggelsen förbereds i samband med stadsplaneändring och/eller förnyelse inom fastigheten.

^{xxxx} Rivning av hela bebyggelsen förbereds i samband med stadsplaneändring och förnyelse inom fastigheten.

Av tabellen framgår att samtliga objekt är av byggnadsminnesklass (blå) eller har ett större kulturhistoriskt värde (grön). Bebyggelsen på fastigheterna Hjorthagen 1:3 (Gasverket), Nimrod 4 (Energiverket), Trumman 1 (Luth & Rosen) och Västergötland 6 (Almgrens Sidenväveri) har ett alldeles speciellt värde för Stockholms industrihistoria. För merparten av de inventerade fastigheterna har bevarande visat sig vara ganska oproblematiskt (tekniskt, ekonomiskt och stadsbyggnadsmässigt). Den befintliga bebyggelsen kan även i fortsättningen användas på ett ekonomiskt bärkraftigt sätt utan större konflikter med kulturhistoriska hänsyn. Detta gäller för följande fastigheter: Apotekaren 22, Barnängen 4, Barnängen 5, Blästern 3, 4, 5, Blästern 6, Blästern 11, Blästern 13, Blästern 14, Dykaren 10, Elementet 8, Fiskaren Mindre 16, huvudparten av bebyggelsen på Gråmunkeholmen 4, Härolden 12, Isbrytaren 50, Ladugårdsgärdet 1:4, Luma 1, Moraset 22, flertalet byggnader på Slakthusområdet, Släggan 14, Taktäckaren 2, Tobaksmonopolet 1 samt delar av bebyggelsen på Trumman 1.

De byggnader eller fastigheter som har mindre goda eller oklara tekniska, ekonomiska och stadsplanemässiga förutsättningar kan föras till olika grupper med bedömningsproblem av principiellt olika slag.

Grupp 1

Byggnaderna har tekniska brister som kräver omfattande reparationer. Vissa byggnader är utrymda, andra har en extensiv och tillfällig användning.

Detta gäller:

Lövholmen 12	Byggnad VII
Trumman 1	Byggnad IX
Hjorthagen 1:3	Byggnad 56,57,58,68,93,97,98
Nimrod 4	Byggnad II (Pannhus)

Grupp 2

Byggnaderna är i tekniskt acceptabelt skick, men hinder av olika slag försvårar

fortsatt ekonomiskt bärkraftig användning eller möjligheten att bedöma om sådan kan ske.

Detta gäller:

p g a

Trumman 1	Byggnad VII	Oklara eller restriktiva planförhållanden
Hjorthagen 1:3	Flertalet byggnader	
Hjorthagen 1:3	Flertalet byggnader	Oviss utveckling av pågående verksamhet
Hornsberg 5,6	Byggnad I (Bryggeri)	
Nimrod 4	Byggnad I (Maskinsal)	
Slakthusområdet	Byggnad 35 (Börshuset)	
Furuhöjden 19	Byggnad I	Svårtillgängligt läge inom anläggning i drift
Nimrod 4	Byggnad I (Maskinsal)	
Hornsberg 5,6	Byggnad I (Bryggeri)	
Hjorthagen 1:3	Gasklockorna (13,15,16,17)	Speciell byggnadsutformning
Fiskaren Mindre 16	Vattentornet	
Nimrod 4	Byggnad I (Maskinsal)	

Grupp 3

Byggnaderna är i tekniskt acceptabelt skick och har också vissa funktionella förutsättningar för fortsatt ekonomisk bärkraftig användning. Ett gynnsamt läge ger emellertid förutsättningar för ökad avkastning genom rivning och nybyggnad.

Detta gäller:

Gråmunkeholmen 4	Byggnad A,B,C
Läkaren 8	Flertalet byggnader
Trumman 1	Byggnad IX

Analys av de ekonomiska möjligheterna för bevarande gäller för byggnaderna i Grupp 1 främst kostnaderna för genomgripande reparationer och upprustning. Det ömsesidiga beroendet mellan upprustningskostnaderna och användningsmöjligheterna medför emellertid att även en ren upprustningskalkyl måste göras med en noggrannhet som faller utanför ramen för denna utredning.

Inte heller när det gäller byggnaderna i Grupp 2 är ekonomiska kalkyler möjliga förrän förutsättningarna för fortsatt användning klarlagts, d v s planförhållanden, verksamhetsutvecklingen, svåröversiktliga möjligheter till användning även av mycket speciellt utformade byggnader.

Beträffande byggnaderna i Grupp 3 är den ekonomiska bedömningen beroende av de stadsplanemässiga förutsättningarna för nybebyggelse.

Västergötland 6

Almgrens sidenväveri med bevarad utrustning är ur kulturhistorisk och industrihistorisk synpunkt synnerligen märklig såväl från svensk som internationell synpunkt och bör därför bevaras intakt. En industri-arbetsmiljö med 1800-tals karaktär är här bevarad. Få sådana finns kvar med maskinutrustning och annan inredning bevarad.

Det finns "goda tekniska och stadsplanemässiga förutsättningar" för att bevara anläggningen intakt.

Anläggningen är av måttlig storlek och torde därför vara ekonomiskt möjlig att bevara och underhålla.

Ägaren, familjen Almgren, är positivt inställd till bevarande om vissa praktiska och ekonomiska frågor kan lösas.

Ej studerade objekt

Huvudparten av de nitton objekten som inte fördes till fördjupade studier i Etapp II av tidigare angivna skäl, men som har sådant industrihistoriskt värde att de bör vårdas och bevaras, torde också ha goda förutsättningar för bevarande.

Alvik 1:18 (Barnängen AB): Bebyggelsen står numera dock inför någon form av omdaning eftersom Barnängen AB håller på att lämna fastigheten. Barnängen AB har också sålt fastigheten till ett byggföretag.

För Aspudden 1:1 (Nitro Nobel) finns en modern stadsplan som är under fastställelse. Huvudparten av Nitro Nobels anläggning ges i denna plan beteckningen q och avses bevaras.

De av Nürnbergbryggeriets byggnader på fastigheten Dykärret Mindre 6 som skall bevaras är Q-betecknade i gällande stadsplan och upplåtelseförhandlingar pågår.

För Fatburssjön 5 (KF:s charkuterifabrik på Södermalm), Lux 2 (Elektrolux-anläggningen på Lilla Essingen), Telefonfabriken 1 (L M Ericssons anläggningar i Midsommarkransen) och Tvåflingan 7 (Nordtends anläggning i Västberga) är inga rivnings- eller omdaningsplaner kända. Dessa anläggningar ägs av och är anpassade till stora industrikoncerner vilkas utveckling i det längre perspektivet påverkar bevarandet av bebyggelsen.

Fiskaren Mindre 14 (Stille Werner) är nyligen upprustad för kontorsändamål av Kooperativa förbundet.

Kungliga-Myntet 1 ägs av staten och är till vissa delar byggnadsminnesmärke.

Kusen 2 (Kronobageriet) ägs av staten och är byggnadsminnesmärke. Bebyggelsen är ombyggd till Musikhistoriskt museum.

Bebyggelsen på Lammet 16 (Dufwas nysilverfabrik) är under upprustning och Q-betecknad i stadsplan.

Lappskon Större 8,9 och 10 och Spännramen 2 (Öbergs klädesfabrik) är K-betecknad i stadsplan och innehas med tomträtt av AB Stadsholmen. Bevarandet är därför säkrat.

Linaberg 12 (Atlas Copco, Craelius) har förvärvats av HIBY AB som avser att behålla befintlig bebyggelse och hyra ut den.

Ludvigsberg 3 (Ludwigsbergs Mekaniska Verkstad) är K-betecknad i stadsplan, ägs av kommunen och avses bevaras. För bryggeribygnaden och pannhuset (Ludvigsberg 15-18) är bevarandet säkrat i tomträttsavtal.

Mälarvarvet på Långholmen 1:13 har goda förutsättningar att bevaras. I den av kommunfullmäktige den 21 december 1981 antagna generalplanen för Långholmen anges Mälarvarvet som område för hammändamål.

Norra Djurgården 1:1 och Vasastaden 1:29 är stora vattenreservoarer som används.

Huvuddelen av den bevarade bebyggelsen på Riddarsporren 16-24 (Hamburgerbryggeriet) är nyupprustad.

Åtgärdsförslag

Avsikten med utredningen och åtgärdsförslagen är att för staten, kommunen och enskilda fastighetsägare till de utvalda industrifastigheterna ange de kulturhistoriska, tekniska och ekonomiska förutsättningarna för fortsatt bevarande, vård och användning av bebyggelsen. Kommunen äger och förvaltar själv några av de största och ur kulturhistorisk synvinkel mest betydelsefulla industriobjekten i Stockholm. Gasverket och energiverket i Hjorthagen, vattentornet vid Mosebacke och slakthusområdet utgör vittnesbörd om stora kommunala ambitioner vid tiden kring sekelskiftet och har sålunda ett särskilt värde för kommunens egen historia. Att bevara och vidmakthålla denna bebyggelse bör sålunda vara en viktig uppgift för kommunen.

Västergötland 6

Almgrens sidenväveri på fastigheten Västergötland 6 föreslås bevaras såsom museum. Följande tillvägagångssätt föreslås:

Fråga om byggnadsminnesförklaring väcks för industrianläggningen omfattande bebyggelsen utmed Repslagargatan med inredning och tillhörande gård.

I samband med denna ansökan bör fråga ställas till riksantikvarieämbetet huruvida bidrag kommer att utgå till de antikvariska överkostnaderna i samband med vården av bebyggelsen vid museal användning.

En stiftelse bildas med t ex staten, landstinget, kommunen, ägarna och berörda organisationer som intressenter. Intressenterna bör ekonomiskt stödja stiftelsen. Stiftelsen hyr de industrihistoriskt värdefulla delarna av Västergötland 6, i första hand våningsplanet i trappa och vind, Repslagargatan 15. Stiftelsen tillser att anläggningen bevaras såsom museum och att den blir tillgänglig för allmänheten. Kommunen bör ta på sig ansvaret att bilda stiftelsen och förhandla med ägaren om förhyrning.

Övriga objekt

För övriga objekt föreslås att föreliggande utredning används

av kommunen som information till fastighetsägarna, samt som beslutsunderlag vid planering (general- och stadsplan) och vid byggnadslovsgivning

av staten vid eventuell byggnadsminnesförklaring och bidragsgivning

samt av fastighetsägaren som underlag för planering av åtgärder på fastigheten.

Beslut i de enskilda fallen fattas givetvis i särskild ordning vid olika formella prövningar såsom fastställande av stadsplan, byggnadslovsgivning m m.

Utredningen visar att för merparten av de inventerade fastigheterna kan den befintliga bebyggelsen användas på ett ekonomiskt bärkraftigt sätt utan större konflikter med kulturhistoriska hänsyn.

För dessa fastigheter föreslås att bebyggelsen bevaras och vårdas med hänsyn till de kulturhistoriska värdena. Vid stadsplanläggning bör denna bebyggelse ges beteckningen Q eller q utifrån de riktlinjer för stadsplanearbetet som kommunfullmäktige angav den 15 juni 1981, (utl 1981:191).

Detta gäller fastigheterna Apotekaren 22, Barnängen 4, Barnängen 5 (K-betecknad), Blästern 3, 4 o 5, Blästern 6, Blästern 11, Blästern 13, Blästern 14, Dykaren 10, Elementet 8, Fiskaren Mindre 16, Härolden 12, Isbrytaren 50, Ladugårdsgärdet 1:4, Luma 1, Moraset 22, Släggan 14, Taktäckaren 2, Tobaksmonopolet 1. Det bör ävenledes vara målet att hela bebyggelsen på Gråmunkeholmen 4 bevaras.

Huvuddelen av bebyggelsen på Slakthusområdet bör bevaras. Inom slakthus- och saluhallsstyrelsen pågår arbete med en underhållsplan och förslag till nybyggnader på den kommunalt ägda marken.

Beträffande Trumman 1 föreligger en konflikt mellan de stora kulturhistoriska värdena i den befintliga bebyggelsen och trafikförsörjningsbehovet till Södra stationsområdet samt fastighetsägarens förväntningar på kvarterets framtida utnyttjande. I ett stadsplaneförslag av den 23 mars 1983 föreslås att Magnus Ladulåsgatan förlängs genom kvarteret samt att kvarterets norra byggnader och den höga tegelbyggnaden utmed Rosenlundsgatan bevaras. Inom övriga delar av kvarteret visas möjlighet till nybyggnad. Planförslaget har behandlats av bl a kulturnämnden och fastighetsnämnden. Kulturnämnden beslöt den 31 augusti 1983 att avstyrka planförslaget. Fastighetsnämnden beslöt den 13 september 1983 att anföra följande:

"Fastighetsnämnden vill ej motsätta sig att föreliggande planförslag diskuteras vidare men anser att ett samlat planförslag för hela Södra stationsområdet bör föreligga innan slutlig ställning tas till delplaner."

Byggnadsnämnden har den 3 oktober 1983 med anledning av "Förslag till program för Södra stationsområdets utbyggnad" anfört följande:

"För att genomfartstrafik skall anordnas i öst-västlig riktning bör också förslaget genombrott i kvarteret Trumman genomföras."

Beträffande Hjorthagen 1:3 (Gasverket) och Nimrod 4 (Elverket) bör målet vara att bevara så stora delar av anläggningarna som det är möjligt.

Beträffande Hornsberg 5 o 6 bör målet vara att försöka bevara bryggeribygnaden. Detta är dock beroende av om ägaren Kabi Vitrum kan använda byggnaden ändamålsenligt i sin verksamhet.

För fastigheten Läkaren 8 föreligger en konflikt mellan kulturhistoriska värden och fastighetsägarens projekt för kvarterets utnyttjande. Fastighetsägaren har begärt stadsplaneändring för att få uppföra kontors- och hotellbyggnader med förutsättning att alla byggnader kan rivas. Stadsplanearbete med denna inriktning pågår.